

УДК 069(477):(379.822+609.4/5)

МОШИК І.В.

**Експозиційно-виставкова діяльність
Національного заповідника «Глухів»**

У статті досліджуються питання організації експозиційно-виставкової діяльності Національного заповідника «Глухів». Аналізуються проблеми накопичення фондового матеріалу, розширення експозиційних площ, методичного забезпечення оформлення виставок.

Ключові слова: музей, виставкова діяльність, експозиція, культурні та історичні цінності.

Духовною передумовою розвитку сучасного українського суспільства може бути тільки повноцінна історична свідомість, заснована на всебічному осмисленні його громадянами своєї історичної й культурної спадщини, яка зберігається та накопичується в музейних установах і стає підґрунтям для задоволення не тільки естетичних, але й соціально-етичних потреб людини, таких як ціннісне ставлення до національної спадщини, моральність, патріотизм, системне вивчення історії, збереження пам'яті минулих поколінь.

Сучасне розуміння музею як установи для зберігання та демонстрації культурних й історичних цінностей співвідноситься з його експозиційно-виставковою роботою та її глибоким і правильним інформаційним наповненням. Необхідність створення нових експозицій, що відповідають сучасному рівню історичних, культурологічних, музеєзнавчих знань, усвідомлюється нині все гостріше. Музейні збірки накопичуються й систематизуються не лише з метою вивчення та централізованого зберігання, але й задля забезпечення виконання таких найважливіших функцій, як пізнавально-інформаційна, популяризаційна, навчально-просвітницька. Ці функції реалізуються саме завдяки виставково-експозиційній діяльності музеїв.

Упродовж останнього часу дослідники задля більш повного науково-інформаційного наповнення музеєзнавчих студій прагнуть більш ретельно й різнобічно дослідити та проаналізувати діяльність як найбільш відомих центральних музеїв, так і регіональних – міських, краєзнавчих; як державних, так і приватних. Відтак, дослідження експозиційно-виставкової діяльності Національного заповідника «Глухів» (далі – НЗГ) сприятиме залученню до науково обігу новітніх аналітико-інформаційних матеріалів вищезазначеної проблематики.

Питанням музеєзнавства, зокрема експозиційно-виставковій діяльності музейних установ, присвячена низка наукових досліджень В.А. Гербста, К.Г. Левикіна [1], Ф.І. Шміта [2], І.А. Тельчарова [3], В.П. Арзамасцева [4] й інших. Однак, стосовно НЗГ у сучасній вітчизняній історіографії представ-

лені лише дослідження щодо його фондової [5], культурно-просвітницької [6] та науково-дослідної [7] діяльності. Експозиційно-виставкова ж робота НЗГ досі згадувалася суто спорадично, предметом окремого наукового дослідження не виступала.

Актуальність даного дослідження обумовлена динамічним розвитком у сучасних умовах комунікативної функції музеїв, найважливішою складовою якої постає якраз експозиційно-виставкова робота. В уявленні більшості відвідувачів діяльність музеїв асоціюється саме з його експозицією, тоді як інші сторони його діяльності, зокрібно з комплектування, обліку й забезпеченню збереження музейних фондів, залишаються малопомітними. У даному ракурсі це є цілком природним, оскільки експозиція є основним із запропонованих громадськості продуктом багатопрофільної інтелектуальної праці колективу музею. Саме через експозиційну діяльність музеїв і проявляє свої особливості як суспільної інституції.

Організація виставок є обов'язковою складовою частиною експозиційної роботи музеїв. Виставки підвищують доступність і суспільну значущість музейних фондів, вводять до наукового та культурного обігу пам'ятки, що знаходяться як у музейних фондах, так і в приватних зібраннях, сприяють відпрацюванню й удосконаленню методів експозиційної та культурно-просвітницької роботи музейних установ, розширюють географію їх діяльності.

Наразі регіональні музеї все частіше відчують підвищений інтерес до історії регіону з боку відвідувачів – цільових аудиторій (наприклад організованих учнівських груп), туристів тощо. Це пов'язане з розвитком ринку послуг у царині дозвілля та відпочинку. В умовах жорсткої конкуренції музеям усе частіше доводиться докорінно переглядати форми та методи роботи з відвідувачами, що, насамперед, відображається саме на експозиційно-виставковій діяльності. Застосування новітніх методів оформлення виставок, які мають відповідати принципам доступності, експресивності, креативності, комунікативності, мобільності, динамічності, дає можливість музейному закладу збільшувати кількість відвідувачів. Лише ретельно продумана концептуально й організаційно виставка зможе мати успіх у різних категоріях туристів.

Виставкова діяльність завжди була однією з пріоритетних напрямків роботи НЗГ. Хронологічно її можна розділити на два періоди:

1. З моменту відкриття НЗГ і до створення у його складі Музею археології з постійною експозицією (1998–2008 роки).
2. Від часу створення Музею археології з постійною експозицією до теперішнього часу (з 2008 р.)

Кожен із періодів має свої особливості, що потребують окремої характеристики.

Відомо, що основою роботи кожної музейної установи є наявність цікавих і оригінальних фондів колекцій, на базі яких формуються постійно діючі експозиції та тимчасові виставки. Головна проблема будь-якого музейного закладу полягає в тому, що практично впродовж перших років діяльності фонди знаходяться у стадії комплектування. Не виключенням став і НЗГ, фонди якого комплектувалися в першу чергу артефактами, знайденими на території м. Глухів (літописного Глухова) та Глухівського району під час проведення охоронних археологічних розвідок. Зокрема, мова йде про фрагменти орнаментованого посуду пізньонеолітичної культури ямково-гребінцевої кераміки, кам'яні знаряддя праці епохи неоліту, бронзові та залізні фібули середини I тис. н.е., фрагменти скляних браслетів, предмети дрібної металевої пластики, залізні ковальські вироби Києворуської доби та післямонгольського періоду, керамічні вироби та вироби з гутного скла, пічні керамічні кахлі місцевого й імпортного виробництва козацької доби тощо [8].

Варто зауважити, що науково-фондова робота є пріоритетним напрямком діяльності НЗГ. Проте, систематичне проведення заходів із комплектування фондів заповідника, у т.ч. отриманих у результаті етнографічних експедицій Глухівщиною, дало можливість організувати кілька тимчасових виставок на базі якраз власного зібрання. Порівняно не чисельні впродовж першого періоду фонди заповідника не давали можливості заповнити наявні експозиційні площі. Тож перші виставки проводилися із залученням додаткових експонатів – виробів місцевих майстрів, речей із приватних колекційних збірок тощо. Мова йде, насамперед, про виставу дерев'яних виробів місцевого майстра І. Білевича «Поліські візерунки», фотовиставку Ю. Москаленка «Архітектура Глухова» [9], виставку картин «Краю мій Поліський» місцевого художника А. Кирика, експозицію за матеріалами і документами пошукового загону «Обеліск» «І був перший день...» [10]. І все це за умови, що на той час – на початку 2000-х років – НЗГ ще не мав спеціальних експозиційних площ. Однак, попри все було бажання колективу заповідника заявити широкому загалу про право на своє існування як закладу, що надає може надавати культурно-просвітницькі послуги, реалізуючи одне з провідних статутних завдань установи.

Перша виставка, сформована на базі суто власних фондів НЗГ – «Тут до нас промовляють віки», була організована в 2005 р. [11]. У подальшому її експонати лягли в основу створення експозиції Музею археології. Виставка розташовувалася в кабінеті науково-дослідного відділу заповідника. До складу

експозиції ввійшли артефакти, знайдені на території літописного Глухова, а також Глухівського району під час проведення охоронних археологічних розвідок. Наукові співробітники НЗГ ретельно підібрали фондовий матеріал для експонування, склали тематико-експозиційний план, підготували анотації й текстовий супровід виставки. Вперше було виготовлене функціональне експозиційне обладнання багаторазового використання.

З передачею з комунальної в державну власності пам'ятки архітектури «Садибний будинок Кочубеїв» ситуація якісно змінилася. Пам'ятка була передана на баланс НЗГ – відтепер заклад не лише зміг розмістити свої тут основні службові підрозділи, але й отримав можливість облаштувати тут постійні експозиційні площі. Були здійснені ремонтно-реставраційні роботи на пам'ятці з її подальшою музеєфікацією. Після виготовлення проектної документації з поєднанням новітніх дизайнерських і музейних технологій, у чотирьох залах було створено Музей археології, офіційно відкритий у 2008 р.

Згодом додаткові експозиційні площі були також отримані за рахунок використання в екскурсійно-туристичній роботі пам'ятки архітектури місцевого значення «Башта міського водогону», де НЗГ з метою популяризації історико-культурної спадщини міста традиційно почали облаштовуватися тимчасові сезонні виставки. Основу таких виставок, здебільшого, склали матеріали власних фондових колекцій заповідника (наприклад виставка «Сивочолий Глухів» (2006)) [12]. Однак, окрім показу предметів власних фондів, тут організовувався також показ робіт сучасних українських майстрів, як от на виставці «Національні мотиви у творчості. Історія та сьогодення» (2007), де поряд із зразками декоративно-ужиткового мистецтва кінця XVIII – початку XX ст. були представлені роботи сучасних майстрів [13].

Того ж 2008 р. (крім відкриття Музею археології) знаковою для музейно-експозиційної діяльності НЗГ стала також інсталяція художніх робіт «Плин часу неможливо зупинити...» шосткинського художника-аматора М.Г. Кокшайкіна, на якій були представлені різнопланові картини автора (портрети, графіка, газетна графіка, тематичні роботи) [14]. Презентація виставки викликала широкий суспільний резонанс, що сприяло збільшенню кількості відвідувачів.

Наступний період виставкової діяльності НЗГ пов'язаний із завершенням робіт над постійною експозицією Музею археології. Цей період відрізняється від попереднього, насамперед, розширенням виставково-експозиційних можливостей базової установи – створенням додаткових експозиційних площ, облаштуванням мобільним виставковим обладнанням із залученням сучасних аудіо- та відеотехнологій тощо. Все це сприяло, в свою чергу, шир-

шому залученню до експонування матеріалів із приватних колекцій і фондів інших музейних установ України.

Серед виставок приватних колекцій заслуговує на увагу колекція дзвіночків глухівчанки І.С. Колтакової «Дзвінке диво» [15]. Розмаїття збірки вражало різноплановістю жанру, тематики, географії та матеріалу виготовлення від раритетних дзвіночків середини XIX ст. до сучасних виробів із різних країн світу. Хоча тематика виставки не зовсім відповідала профілю діяльності НЗГ, вона викликала значний інтерес у місцевих жителів, сприяла збільшенню кількості відвідувачів Музею археології, що вкрай важливо, особливо зважаючи, що працювала виставка взимку, коли потік відвідувачів (насамперед туристів) помітно знижується.

У цьому контексті слід згадати співпрацю колективу НЗГ з Музеєм мініатюрної книги ім. В.О. Разумова м. Горлівки Донецької обл. У виставковій залі Музею археології була розгорнута експозиція виставки «Чарівний світ мініатюрної книги» [16], на якій можна було ознайомитися з 215 екземплярами мініатюрних книжок; родзинкою експозиції став мініатюрний надпис, зроблений на кінській волоссі, що читався тільки за допомогою мікроскопа. Дана виставка викликала інтерес у першу чергу серед школярів і студентів Глухова, приваблюючи учнівську молодь своєю неординарністю експозиційного матеріалу та креативністю його подання. Попутно відвідувачі не лише ознайомлювалися з оригінальними літературними виданнями, але й отримали цікаву інформацію у галузі поліграфії.

Фондова колекція НЗГ містить солідну збірку артефактів часу II Світової війни. Для їх інсталяції була задіяна пам'ятка архітектури й оборонного зодчества «Київська брама Глухівських міських укрілень». У вересні 2013 р. тут була відкрита постійно діюча виставка «Миттєвості великої війни» [17], концепція якої суттєво відрізняється від виставок аналогічної тематики радянського та пострадянського часу. В центрі експозиції – символічна стела з понівеченими касками радянського й німецького солдатів, що символізує рівність перед смертю як переможців, так і переможених. У колірній гамі експозиції присутні чорний і червоний кольори, що символізують кров, пролиту на землю. На базі цієї виставки нині проводяться не тільки екскурсії, але й лекції, бесіди, зустрічі, уроки історичної пам'яті для учнівської молоді. Експозиція цієї виставки викликає зацікавленість не тільки своїми експозиційним наповненням, але й неординарністю його подачі – вербального викладення текстового супроводу із застосуванням театралізації.

Останні події, які відбуваються в Україні, також позначилися на експозиційній діяльності НЗГ. В лютому 2015 р. запрацювала тимчасова вистав-

ка «Чорні тюльпани Донбасу» [18], присвячена роботі Всеукраїнської громадської організації «Союз «Народна пам'ять» гуманітарної місії «Евакуація 200», що проходить під управлінням військово-цивільного співробітництва Збройних Сил України, Національного військово-історичного музею України в зоні проведення антитерористичної операції на сході України. Відкриття виставки супроводжувалося фотознімками та кадрами фільму з місця подій у відповідному музичному супроводі. Враховуючи специфіку обраної теми й особливості оригінальних експонатів, для огляду експозиції та проведення екскурсії (враховуючи вікові особливості аудиторії та її підготовленість до сприйняття подібної інформації) було розроблено кілька варіантів фільму-супроводу, що дає унікальну можливість впливати на емоційну й моральну сфери особистості, активізуючи чуттєве сприйняття і стимулюючи ціннісне ставлення людини до навколишньої дійсності.

Таким чином, фондове зібрання сучасної музейної установи (в т.ч. історико-культурного заповідника, музейно-експозиційна робота якого є невід'ємною складовою його діяльності), не може бути виключно сховищем раритетів. Їх експонування – чи не найголовніше завдання його діяльності. Відтак важливим напрямком науково-просвітницької діяльності кожної музейної установи була і залишається виставкова робота. Експозиційно-виставкова робота була й залишається одним із пріоритетних напрямів діяльності Національного заповідника «Глухів», в ході якої відбувається обоюдопільний, взаємодоповнюючий процес пропагування й популяризації пам'яток, насамперед з власної фондової збірки, та здійснення працівниками заповідника власних музеєзнавчих студій і набуття ними необхідного практичного музейного досвіду.

Джерела та література

1. Герbst В.А., Левикін К.Г., Музеєзнавство. Музеї історичного профілю. – М., 1988. – 167 с.
2. Шміт Ф.І. Музейна експозиція. – М., 1999. – 114 с.
3. Тельчаров І.А. Основи музейної справи – М., 2005. – 210 с.
4. Арзамасцев В.П. Про семантичну структуру музейної експозиції // Музеєзнавство. На шляху до музею ХХІ століття. – М., 1989. – С. 58–64.
5. Шишкіна Ю.А., Ляшко О.Б. Фондова колекція музею археології Національного заповідника «Глухів» // Сівєрщина в історії України : зб. наук. праць – К. ; Глухів, 2015. – Вип. 8. – С. 356–358.
6. Мошик І.В. Культурно-просвітницька діяльність Національного заповідника «Глухів» // Сівєрщина в історії України : зб. наук. праць – К. ; Глухів, 2015. – Вип. 8. – С. 356–358.
7. Мірошниченко О.М. Музей археології Національного заповідника «Глухів» // Матеріали 10-ї Всеукраїнської науково-практичної конференції «Український технічний музей: історія, досвід, перспективи». – К., 2014. – С. 86–90.
8. Коваленко Ю.О. Музей археології Національного заповідника «Глухів» : путівник. – Суми, 2011. – 42 с.

9. Поточний архів Національного заповідника «Глухів», «Звіт науково-дослідного відділу Державного історико-культурного заповідника у м. Глухові за 2000 р.»
10. Там само, «Звіт відділу екскурсійної та культурно-просвітницької роботи Державного історико-культурного заповідника у м. Глухові за I півріччя 2001 р.»
11. Там само, «Звіт Державного історико-культурного заповідника у м. Глухові за 2005 р.»
12. Там само, «Звіт Державного історико-культурного заповідника у м. Глухові за 2006 р.»
13. Там само, «Протокол засідання Методичної комісії Державного історико-культурного заповідника у м. Глухові № 4 від 10.05.2007 р.»
14. Там само, «Протокол засідання Методичної комісії Державного історико-культурного заповідника у м. Глухові № 5 від 20.05.2008 р.»
15. Там само, «Звіт Національного заповідника «Глухів» за 2009 р.»
16. Там само, «Протокол засідання Методичної ради Національного заповідника «Глухів» № 7 від 14.10.2010 р.»
17. Там само, «Протокол засідання Методичної ради Національного заповідника «Глухів» № 5 від 20.08.2013 р.»
18. Там само, «Протокол засідання Методичної ради Національного заповідника «Глухів» № 1 від 20.01.2015 р.»

Мошук И.В. Выставочная деятельность Национального заповедника «Глухов»

В статье исследуются вопросы организации экспозиционно-выставочной деятельности Национального заповедника «Глухов». Анализируются проблемы накопления фондового материала, расширения экспозиционных площадей, методического обеспечения оформления выставок.

Ключевые слова: музей, выставочная деятельность, экспозиция, культурные и исторические ценности.

Moshyk I.V. Exhibition activities of the National Reserve «Hlukhiv»

In the article such issues as organization exhibition activity of the National Reserve «Hlukhiv» are investigated. Problems of accumulation of share material, expansion of display areas, methodical providing, and designing of exhibitions are analyzed.

Key words: museum, exhibition activity, exposition, cultural and historical values.

Надійшло до редакції: 05.05.2015 р.

УДК [930.2+069](477)(06)

ПІСТОЛЕНКО І.О.

**Провідний науково-просвітницький і культурний центр Полтавщини початку ХХ століття.
Полтавська вчена архівна комісія та її діяльність щодо створення музейної мережі в губернії**

У статті розглядаються основні напрямки роботи Полтавської вченої архівної комісії на початку ХХ ст. Особлива увага приділяється діяльності комісії у галузі музейного будівництва, організації виставок.

Ключові слова: Полтавська вчена архівна комісія, історичне дослідження, краєзнавча традиція, музейна мережа, виставка.